

Makale Geliş | Received: 14.10.2025
Makale Kabul | Accepted: 23.03.2026
Yayın Tarihi | Publication Date: 31.03.2026
DOI: 10.20981/kaygi.1803802

Dilek BARUTÇU

Dr. | Dr.
Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Mersin, TR
Faculty of Humanities And Social Sciences, Philosophy Department, Mersin, TR
ORCID: 0009-0008-0361-7563
dilekbarutcu@hotmail.com

Deleuze'ün Platon Eleştirisi: "Fark Kavramı"

Öz: Deleuze'e göre içinde bulunduğumuz çağ farklı olanı felsefi olarak ele almayı zorunlu kılmıştır. Deleuze, felsefe tarihi boyunca filozofların fark kavramını ele alış yöntemlerini eleştirir. Ona göre fark kavramı felsefe tarihi boyunca temsilin dört ögesine indirgenmiştir. Temsilin dört ögesi özdeşlik, karşıtlık, analogi ve benzerliktir. Fark kavramı temsilin bu dört ögesiyle tanımlanmış ve aynıya tabi kılınmıştır. Böylesi bir tabi kılma fark kavramını aynılık kavramı üzerinden belirler. Halbuki fark kavramı bizzat kendi içinde düşünülmeli, tanımlanmalı ve belirlenmelidir. Deleuze'e göre farkı aynı kavramına indirgeyerek özdeşlik temelinde belirlemeye çalışan filozofların başında Platon gelir. Onun Platon'u eleştirmesinin temelinde Platon'un farkı aynıya ya da özdeşliğe indirgemesi ve farkı bir olumsuzlama olarak görmesi yatar. Bu çalışma Deleuze'e göre bir olumlama olarak düşünülmesi gereken fark kavramının özdeşliğe dayalı Platoncu temsil anlayışında varlığın değillmesi ya da olumsuzlaması olarak ele alındığını göstermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde Deleuze'ün fark kavramını bir olumlama olarak ele alması yer almakta, ikinci bölümde ise Deleuze'ün Platon'un fark kavramını bir olumsuzlama olarak görme iddiası ve Platoncu diyalektik bölme yöntemine getirdiği eleştirileri üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fark, Tekrar, Aynı, Özdeşlik, Olumsuzlama.

Deleuze's Critique of Plato: "The Concept of Difference"

Abstract: According to Deleuze, our age makes it necessary to elaborate the concept of "difference" in a philosophical fashion. In this context, he criticizes the way philosophers have handled it throughout the history of philosophy. Deleuze claims that the concept of difference is reduced to four elements of representation, which are identity, opposition, analogy and similarity/sameness. The concept of difference is defined by these four elements, and subjected to the concept of the "same". The concept of "difference" is determined via this concept of similarity/sameness. However, the

concept of difference must be conceptualized, defined and determined in itself. According to Deleuze, Plato is the foremost of the philosophers who tried to determine the "difference" based on identity, reducing it to "the similarity/sameness ". Deleuze criticizes Plato, in that Plato reduces the difference to the similar/same, and sees the difference as a negation. This study aims to show that the concept of difference, which Deleuze considers an affirmation, is treated as the negation of being in the Platonic understanding of representation based on identity. In this context, the first part of the study includes Deleuze's treatment of the concept of difference as an affirmation, while the second part focuses on Deleuze's claim to see Plato's concept of difference as a negation and his criticisms of the Platonic dialectical division method.

Keywords: Difference, Repetition, Same, Identity, Negation.

Giriş

Deleuze, *Fark ve Tekrar* adlı kitabında 'fark' kavramını bir problem alanı olarak belirler ve 'fark'ı 'tekrar'la ilişkisi bağlamında ele alarak yeniden tanımlar. Deleuze'ün fark kavramını bir problem alanı olarak belirlemesinin temelinde yaşadığı çağın mevcut düşünce biçiminde gördüğü kriz vardır. Deleuze'e göre çağımızın krizi ya da onun söylemiyle "çağımızın ruhu" (Deleuze, 2017: 15) fark kavramı üzerine bir felsefe yapmayı zorunlu kılmıştır.

Deleuze fark felsefesi ile aslında düşünce tarihindeki temsil ve tanıma biçimlerini oluşturan bazı kavramlarla hesaplaşmak ister. Onun temel problemi temsil ve tanıma formlarının özdeşliğe indirgenmesidir. Düşünce tarihi özdeşlik formuyla oluşturduğu bir temsil ve tanıma dünyası yaratmıştır. Deleuze'e göre modern düşünce ise özdeşliğe dayalı temsil dünyasının iflas etmesinden, onun kaybolmasından doğmuştur (Deleuze, 2017: 15). Bu nedenle Deleuze, farkı özdeşlik veya temsil biçimlerine başvurmadan nasıl tanımlayabileceğimizi ortaya koymaya çalışır. Ona göre düşünce -yanlış bir türde temele- özdeşliğe dayalı bir temele sahip olmak yerine saf farka dayanmalıdır. "Deleuze, farkı anlamsız bir kaos olarak görmeyen (Fark belirsizdir, her şeydir ve hiçbir şeydir) veya temsil edebileceğimiz özdeşliklerin ve şeylerin olumsuzlaması olarak ele almayan (Farkın herhangi bir anlam ifade etmesi için, 'iki şey arasındaki fark' veya 'bu şey değil' olarak olması gerekir) bir düşünce yolu aramaktadır" (James, 2005: 55).

Deleuze'e göre düşünce tarihi özdeşliğe dayalı olarak ele aldığı fark kavramını, içinde karşıtlık ve çelişkiyi içeren bir olumsuzlama olarak değerlendirir. Bunun sebebi farkın tam da özdeşlik bağlamında ele alındığında ve 'aynı'ya indirgenmesinde olumsuza işaret etmesidir. Halbuki Deleuze'e göre düşünce tarihindeki "bütün özdeşlikler daha derinde fark ve tekrarın oyunuyla görsel efekt gibi üretilmiş, yalnızca simüle edilmiştir. Modern dünya simulakranın dünyasıdır" (Deleuze, 2017: 15). Dolayısıyla böyle bir temsil dünyasında -simulakranın dünyasında- her şey, zaten kopya olan şeyin bir kopyası olduğundan hiçbir şeyin özdeşliğinden bahsedilemez.

Modern dünyanın simulakraların dünyası olduğunu vurgulayan Deleuze aynıya ve özdeşliğe indirgenmeyen bir fark kavramından yola çıkarak farkı, farkıyla ilişkisinde değerlendirir. Böylesi bir fark kavramı olumsuza değil olumlama¹ işaret eder. O karşıtlık ve çelişkiyle ilişkisinde olduğu gibi olumsuz bir fark kavramı değil tamamen olumlamanın gücünü barındıran bir fark kavramı ortaya koymaya çalışır. Zira "Deleuze'e göre, Varlığın adları ne olursa olsun -çünkü Varlık anlamı daima zaten önceden dağıtmıştır-, kendimizi katıksız olumlama vermemiz gerekir" (Badiou, 2019: 53). Deleuze fark kavramının salt olumlama işaret eden bir kavram olmasını vurgularken Platon'u kavramı ele alış tarzı bakımından eleştirir. Deleuze, Platon'un fark kavramını salt kendi anlamı içinde düşünmediğini, farkı bir olumsuzlama olarak ele alırken felsefede bir tür aşkınlık ve temsil rejimi inşa ettiğini savunur.

¹ Deleuze, bütün bir felsefesinde bir olumlama ilkesi sunar: Deleuze'ün olumlama ilkesi "'sadece bağlantıları çoğaltanı muhafaza etmeyi' önerir. Olumlamak, öne sürmek ya da var saymak değil, hafifletmek, toprağından sökmek, başka olasılıkların taze havasını serbest bırakmak, aptallık ve klişeyle savaşmaktır. Deleuze, başından itibaren olumsuzlamanın değil, olumlamanın; mevcut olmayanın, yasın, hüznü ve bezdirici ironilerin değil, mizahın ve yaşamın filozofu olmuştur" (Rajchman, 2013: 20).

1. Deleuze: Olumlama Olarak Fark

Deleuze her belirlenimin sonunda bir kavram üretildiğini düşünür. Ona göre kavramlar doğada değil, onu üreten ve düşünen zihnin içinde doğaya karşıt, yabancılaşmış zihindir. Kavramlar tikelin özdeşliğinden yola çıkarak tek bir şeyi ifade ederken, oluşturulan kavramlarla nesnelere temsil edilir. Zihin "bir belleğe sahip olduğu ve alışkanlıklar edindiği için genel kavramlar oluşturabilir" (Deleuze, 2017: 36). Genel kavramlar oluşturulurken bir nesne kavramı -'ağaç kavramı'nın bütün 'ağaç oluş'ları temsil etmesi gibi- nesnenin bütün oluşlarını temsil eder hale gelir. Böylesi bir kavramsallaştırmada, kavram 'aynı nesnelere' için hep 'aynı oluş'u temsil eder. Oysa Deleuze'e göre genel kavramlar çokluk içeren bileşenlere sahiptir ve bu bileşenler aracılığıyla tanımlanır. Guattari'yle kaleme almış oldukları *Felsefe Nedir*'de Deleuze, bir kavramda başka sorunlara yanıt veren ve başka düzlemleri varsayan başka kavramlardan gelme parçalar ve bileşenler bulunduğunu ifade eder. Ona göre "bu zorunludur, çünkü her kavram yeni bir şekillendirme gerçekleştirir, yeni hatlar alır, yeniden canlandırılmayı ya da yeniden yontulmayı gerektirir" (Deleuze, Guattari, 2026: 27). Kavram bir sürece, parçalı olmaya, ilişkilere, bileşenler, yoğunluklar ve tekillikler içermeye dayalı bir olaydır. Bu nedenle "Bir kuş kavramı türünde ya da cinsinde değil, hareketlerinin, renklerinin ve ötüşünün biçimlenmesinde ortaya çıkar" (Deleuze, Guattari, 2026: 29-30).

Kavramlarla oluşturulan temsil dünyasında her şey sınırsızca aynıdır. Her şeyin sınırsızca aynı olduğu temsil dünyasında ayrı olanları da aynılaştırma söz konusudur. Kavramın aynı nesnelere için aynı oluşu temsil etmesi, temsilde bir indirgeme, farkı indirgeme ve farkı ortadan kaldırmaya yönelik bir eğilimdir. Burada sadece fark değil tüm tekillikler ortadan kalkar. Deleuze'un problem olarak gördüğü şey tam da budur. Deleuze tekrar edende tekili bulmanın gerekliliğine vurgu yapar. Tekrar, tekrar eden davranıştır ama hiçbir tekrar diğerinin aynısı değildir. Dolayısıyla 'fark' kavramını yeniden kurmak 'tekrar' kavramını da yeniden ele almayı gerektirir.

Deleuze'e göre tekrar, biri "aynının tekrarı"nı içeren mekanik bir tekrar, diğeri içinde gizli bir "farkı ve farklılaşmayı taşıyan tekrar" olarak ikiye ayrılır. "Aynının tekrarı"nı içeren mekanik tekrar Platoncu temsil anlayışına karşılık gelir. Burada asıl varolan ideadır; kopya ideanın özdeşliğini/aynılığını hiyerarşik düzene uygun olarak tekrar eder. İdeanın özdeşliğini/aynılığını temele alarak gerçekleşen tekrar, fark kavramını da olumsuzlar. Kavramın özdeşliğiyle birlikte düşünülen tekrar Aynının tekrarıdır ve bu olumsuz anlamdaki tekrardır. Deleuze "kendimizi mutlak surette aynı kavrama sahip özdeş unsurların karşısında bulduğumuzda, tekrardan bahsetmekte haklıyızdır" der (Deleuze, 2017: 47). Aynının tekrarı olumsuzdur; çünkü durağandır, sıradandır, devirseldir, her şeyiyle açılmış ve açıklanmıştır.

Fark kavramını olumlama anlamında kurmak, içinde farkı ve farklılaşmayı taşıyan bir tekrar kavramıyla olanaklıdır. "Tekrar etmek, belli bir davranış sergilemektir" (Deleuze, 2017: 19). Fakat belli bir davranışı tekrar etmek, bir davranışın diğeriyle benzer olduğu ya da sonuçlarının genellenebileceği anlamını taşımaz. Zira tekrar; düşünülenin aksine genellik ya da benzerlik değildir. Farkı içeren tekrar sonuçtaki tekrar değil sebepteki tekrardır. Olumludur; çünkü farkı içeren tekrar dinamiktir, istisnaidir, tekildir, evrimseldir. Açılmış ve açıklanmış değil sarmal ve yoruma muhtaçtır. Deleuze bu sebeplerden dolayı Aynının tekrarına "çıplak tekrar", farkı getiren tekrara da "giyinik tekrar" der. Farkı getiren tekrar, içinde gizli bir şekilde farkı taşıdığından maskelenmiştir, kılık değiştirmiştir (Deleuze, 2017: 48).

Ona göre farkı getiren her bir tekrarın içinde bir tekillik, bir kendine özgülük vardır. Tekrar her ne kadar bir diğerrinin benzeri ve genelliği altında temsil edilmeye çalışılsa da tekrar eden, tekrar ederken farkı içinde taşır. Aslında tekrar tam da tekrarlanırken kendini farklılaştıran bir farka dönüştürür, böylesi bir fark tekrarlandığı her defasında da kendisinden farklılaşır. Farkın tekrarlandığı her defasında farkı getirmesi bütün bir özdeşliği dağıtır. Özdeşliği dağılan varlıklar için

geriye tek bir şey kalır; o da varlığın farkın etrafında döndüğü tekseleliliğidir. Her tekrar aslında bir farklılaşmadır. Fark iki tekrar arasında ortaya çıkar. Böylelikle fark ve tekrar bize bir çokluk alanı açar.

Deleuze'e göre fark ve tekrar böylesi bir çokluk alanı sunuyor olsa da düşünce tarihinde kavramlar özdeşlikle, kavramlar arası ilişki analoji ve karşıtlıkla, son olarak da benzerlikle bir belirlenim kazanmıştır. "Bu paradigmada, fark bir tanınma ve temsil nesnesine dönüşür ve benzerlik, karşıtlık, analoji ve özdeşlik altında özümser. Zaten oluşturulmuş ve tanıdık bir dünya, zaten oluşturulmuş ve tanıdık bir özne tarafından karşılanır" (Boundas, 2006: 8). Tanıdık bir özne tarafından karşılanan tanıdık bir dünyada temsil; nesnenin belirlenimi, nesnenin ne olduğunun karşılığıdır. Düşüncenin kendi kendini sınırlaması anlamını da ima eden temsil "duyumsal deneyimin kendi mantıksal yapısını sergilediği inancını içerir. Mantıksal düşünce ile duyumsal deneyim arasındaki bu algılanan zorunlu bağlantıdır" (Due, 2007: 26).

Düşünce tarihi boyunca temsil nesnesinin dört temel unsur etrafında anlam bulduğunu ifade eden Deleuze'e göre, "düşünüm kavramında, dolayımlayan ve dolayımlanmış fark kendini bütünüyle kavramın özdeşliğine, yüklemelerin karşıtlığına, yargının analogisine ve algının benzerliğine tabi kılar" (Deleuze, 2017: 62). Özdeşlik A'nın A olmadığı durumu olumsuzlar ve kendisini A olmayan her durumdan ayırır. Böyle bir mantıkta A, A olmayandır dendiğinde ifade çelişkiye gider. Fark, burada A ile A olmayanı belirlemede bir olumsuzluk ya da bir çelişki olarak belirir. Deleuze böylesi bir özdeşlik fikrini reddeder. "Deleuze için mantıksal aynılık, A=A, kabul edilemezdir; bu 'Platonculuğun' bir kategorisidir" (Badiou, 2019: 117). Temsilin başta özdeşlik olmak üzere böylesi belirlenimlere indirgenmesi farkı olumsuz ve dolayımlanmış bir anlama sürükler. Bu belirlenimlerle fark dolayımlanır; zira fark burada ancak Aynının (özdeşliğin ya da benzerliğin) dolayımıyla bilinir. Bu belirlenimlerde fark yalnızca bir olumsuzluktur; zira eğer kavram kendisiyle aynı değilse (özdeş ya da benzer değilse) ancak onun karşıtını

ifade eden bir temsil biçimidir. Deleuze, farkın özdeşlik temelinde -A'nın A olduğu bir temsil biçiminde- ele alındığında karşıtlığın, farkı çözüme kavuşturmayacağını, onun bizzat çelişki olduğunu vurgular. Böylesi bir temsil biçiminde çelişkiyi içinde barındıran fark, sonunda kendinde kötü bir şeye işaret eder. Deleuze'e göre;

“Şeyin olmadığı şeyi olumsuzladığı” veya “olmadığı her şeyden kendini ayırdığı” formüller özdeşliğin hizmetindeki mantık canavarlarıdır. Farkın olumsuzluk olduğu, en uç noktaya kadar itilir itilmez çelişkiye kadar gittiği veya gitmesi gerektiği söylenir. Bu ancak farkın daha baştan bu yola sokulmuş olması, özdeşliğin gerdiği ipe baştan dizilmiş olması koşuluyla doğrudur; farkı en uç noktaya iten şeyin özdeşlik olması koşuluyla doğrudur. Fark, zemindir ama yalnızca özdeşin tecellisine hizmet eden zemindir (Deleuze, 2017: 80).

Deleuze, fark kavramını karşıtlık ilişkisi içinde düşünen filozoflara örnek olarak Aristoteles'i gösterir. Aristoteles'e göre fark genel olarak çeşitlilik ve başkalıktan ayrılındır, aynılık tür ve sayı olarak 'bir' olandır. “‘Aynılık’ var olmak bakımından birden fazla olanlar yahut <bir tane olup> birden fazlaymış gibi ele alınanlar için bir çeşit birliktir (...) Cinsce başka olanlar, karşıtlar ve *ousialarında* başkalık taşıyan her şey” farktır (Aristoteles, 2015: 122). Aynıyı bir çeşit birlik olarak tanımlayan Aristoteles karşıtlık ve başkalık taşıyan her şeyi fark olarak belirler. Aristoteles'e göre en büyük fark daima karşıtlıktır (Deleuze, 2017: 56). Halbuki Deleuze için fark karşıtlık değil, kendi içinde kendini yaratan bir kavramdır. Deleuze, Hegel'in de benzer biçimde farkı düşündüğünü ama farkı bir çelişki, bir zıtlık yani bir olumsuzlama olarak gördüğünü ifade eder. Hegel için “Fark refleksiyonun kendi içinde barındırdığı olumsuzluktur (negativity), özdeşlik söyleminde dile getirilen hiçliktir, özdeşliğin kendisinin özsel momenti/uğrağıdır (...) kendinde fark kendi kendisiyle ilgili (refer) farktır, dolayısıyla kendisinin olumsuzluğudur” (Hegel, 2010: 361). Ona göre Hegel'in farkı bir olumsuzlama olarak görmesi farkın kendini mutlağın zemininde dağıtmasıyla ilgilidir. “Hegel ilişkileri 'diyalektikleştirir': Ona göre, terimler birbirleriyle yalnızca olumsuz aracılığıyla ilişkiye girer. Biri diğerini olumsuzlar; dolayısıyla çelişki kipi dışında kuvvetler arasında bir ilişki yoktur (...) Hegel'de ilişkiler Bütün'e içseldir: Hegel, farklılığı çelişkiye kadar iterek onu özdeş olana tabi kılar” (Zourabichvili, 2012: 80).

Deleuze için bütünün örtük varsayımı Hegelci diyalektiği reddetmek için yeterli bir nedendir. Nitekim bütünün örtük bir varsayımı "Hegelmilik üzerinde dairesellik konusunda kalıcı şüphenin kalmasını sağlar, bu dairesellik sayesinde sonunda kendimize başlangıçta verdiğimiz şeyi yeniden keşfederiz; bu koşullar altında soyuttan somuta geçiş yalnızca bir 'sahte hareket' olma riski taşır" (Zourabichvili, 2012: 80). Hegel farklılığı çelişkiye iterek farkın açılmasına izin verir fakat sonuçta farkı bir mutlağa bağlama isteğindedir. Başka bir ifadeyle "Hegel düşünceyi çelişki noktasına, Deleuze ise fark noktasına iter" (Smith, 2012: 64). Hegel'e göre bütün farklar açılır ama kendilerini mutlağın zemininde sonsuzluğa bırakır². Farkı Aristoteles gibi bir karşıtlık zemininde ya da Hegel gibi mutlak bir zeminde düşünmek farkı olumsuzlamak ya da sadece düşünsel anlamda ele almaktır.

Burada temel mesele farkı karşıtlık zemininde ya da mutlak bir zeminde ele alarak özdeşlikteki gerilimleri çözüme kavuşturmak değil, benzeşmeyenleri bir çokluk içinde dağıtmaktır (Deleuze, 2017: 81). A'nın A olmadığı her bir durum, bir olumsuzlama ya da çelişkiye değil en az bir farka, bir benzeşmeye işaret eder. Kendi içinde en az bir farkı taşıyan bu durum diğer farkları getirecektir, bunu farkın yeğlilikleriyle başka farklara açımlayacaktır. Böylece benzeşmeyenler benzeşmedikleri çoklukta dağılabileceklerdir. Tüm bunlar farkı, fark kavramını kendinde, kendi yeğlilikleri içinde görmeyi gerektirir. Bu anlamda "Deleuze, mantığını 'yapısökümcü olarak değil 'inşacı' olarak niteler. Mesele özdeşlikleri bozmaktan çok, farkları açık ve karmaşık bütünlerde toplamaktır" (Rajchman, 2013: 63).

Deleuze'un fark kavramına ilişkin bir diğer sorusu, farkı yaşanabilir ya da düşünülebilir kılmak için onu dolaylılamak mı gerektiği ya da farkın gerçekten de

² Hegel'e göre *Geist* "gerçekliğini yalnızca salt parçalanmışlıkta kendi kendisini bulduğu zaman kazanır" (Hegel, 2011: 28). Diyalektik süreçte "fark" düşüncede ve doğada kendini açılar, en son mutlak olanın zemininde kalır. Mutlak olan zemin kendinin bilincine ulaşmaktır, *Geist* mutlağın zemininde kendinin bilincine varır.

kendinde kötü bir şey olup ahlaki terimlerle mi ifade edilmesi gerektiğidir (Deleuze, 2017: 55). Ona göre fark kavramı bu dört özellikle belirlendiği sürece düşünsel bir kavram olmaktan çıkamaz. Oysa Deleuze'e göre fark kavramı bizatihi yaşanabilir olan, yaşamla bağı olan, yaşamın içinde kendini yapan, yaratan, inşa eden gerçek bir kavramdır. Böylesi bir fark kavramı felsefi ve bilimsel düşünüş biçimlerinden, toplumsallıkta çokluğun yaşama biçimine kadar tüm tekil yaşamları kapsar.

Deleuze, farkı sadece düşünsel değil yaşanabilir bir kavram temelinde kurmak isterken ontolojinin felsefe tarihinde nasıl ele alındığına dikkat çeker. "Duns Scotus, Spinoza ve Nietzsche olmak üzere üç aşamayı içeren bu tez, Heidegger de dahil olmak üzere ontolojinin tamamını altüst eder; tüm sonuçlarıyla ortaya konduğunda, varlığın adının tam da uygunluğunu sorgular" (Zourabichvili, 2012: 212). Deleuze, felsefe tarihinde varlığın ontolojik anlamda tek sesli olarak ele alınışının altını çizerek varlığın tek sesliliğinden başka bir ontolojik önerme olmadığını savunur. Ontoloji tarihinde varlık tek seslidir. "Parmenides'ten Heidegger'e kadar, tek başına tek seslinin bütün açılımını oluşturan bir yankıda baştan alınan hep aynı ses olmuştur. Tek bir ses varlığın velvelesidir" (Deleuze, 2017: 62). Tam bu noktada Deleuze varlığın tek sesliliği içinde ele alınışının varlığın 'bir' ve 'aynı' anlamda olması anlamına gelmediğinin altını çizer: "Önemli olan, birbirlerinden formel olarak ayrı oldukları halde, varlıkla ilişkilendirirken bunu ontolojik olarak bir olan tek bir adlandırılanla ilişkilendircesine yapan birden fazla anlamı kavrayabilmemizdir" (Deleuze, 2017: 63).

Varlıktaki 'tek ses' çeşitliliğinin, çokluğun, değişimin ve farklılaşmış tüm kiplerin varlıkla ilişki içinde olmasıdır. 'Tek ses' çokluğun dolaysız sentezidir. Burada önemli olan nokta tek sesliliğin, kendi içinde içkinliği taşıması ve çokluğun onaylanmasını koşullandırıyor olmasıdır. Varlık tek seslidir ama bu, varlığın tek ve aynı anlamda bir sese sahip olduğu anlamına gelmez. Aksine varlık yalnızca varlıkla ilişkilendirme noktasında tek bir adla adlandırılırken içinde birden fazla anlam, birden fazla tekillik, birden fazla fark barındırır. Deleuze'ün ontolojisinin Bergson ve

Spinoza'da keşfettiği fark ve tekilik kavramlarına dayandığını (Hardt, 2003: 113) kabul edersek varlığın teksesliliğinin özü bu minvalde onun tek ve aynı olması değil, onun tekliği, bireyleştirici farkları ve bu farkların oluşturduğu çokluktur. Varlık, Deleuze'e göre çokluk ilişkisi içinde ortaya çıkar ve çokluk, içindeki tekilliklerle sürekli çarpışır, temasa geçer. Söz konusu olan tekilliklerin çokluğu olarak varlığın tek selsliliğidir. Bu anlamda varlığın teksesliliği her biri birbirinden ayrı olan tekilliklerin farklılığını verir. Deleuze bunu şöyle özetler: "Varlık söylendiği her şey için tek ve aynı anlamda söylenir ama farklı olan ne için söylendiğidir: bizzat fark için söylenir" (Deleuze, 2017: 63). Varlıkta tekseslilik varsa bu farkın teksesliliğidir ve özünde bir olumsuzlama değil aksine bir olumlama.

2. Deleuze'ün Platon Eleştirisi: Diyalektik Bölme Yöntemi ve Fark Kavramı

Deleuze "çağımızın ruhu"nun fark kavramı üzerine bir felsefe yapmayı zorunlu kılmasının temelinde Platon olduğunu düşünür. Ona göre "modern felsefenin vazifesi Platonculuğun tersyüz edilişiyle tanımlanmıştır" (Deleuze, 2017: 92). Deleuze öncelikle Platon'un fark kavramını ele alırken kullandığı yöntemi eleştirir. Onun eleştirisinin temelini, Platon'un fark kavramını temsilin dört ögesi olan özdeşlik, analogi, benzerlik ve karşıtlık ilişkisi bağlamında ortaya koyması ve farkı 'aynı'ya, 'bir'e indirgemesi oluşturur. Düşüncesinin yapısı gereği "Platonculuk onun genel olumsuz dayanağıdır: [Platonculuk] sadece Anti-Platonculuk başlığı altında 'yeni olanı' meşrulaştırmak için vardır" (Badiou, 2019: 145).

Deleuze, ilk olarak Platoncu diyalektikte ve diyalektiğin kendine yöntem olarak bölmeyi seçmesinde farkın 'aynı'ya ve 'bir'e indirgendiğini tespit eder. Platon, farkı diyalektikte bölme yöntemiyle ortaya koyar. Fakat "bölme işlemi, dolayımından yoksun olduğundan hiçbir kanıt gücüne sahip değildir" (Deleuze, 2017: 96). Deleuze'e göre Platon bölme yöntemiyle farklı olanı aynıının içerisinde ayırır. "Platon'da asla cinse nazaran belirlenmeyen, asla kendini genelleştirmenin tersi haline getirmeyen ve asla türlerin belirlenimine tekabül etmeyen bir bölme

süreci" vardır. (Flaxman, 2012: 27). Platon böylesi bir bölme sürecini ihtiva eden diyalektik yöntemle aynıya bakarak, aynı içerisindeki farklı olanları birbirinden ayırır. Zira önce bir aynılık kavramı yoksa aynının içindeki farklı olanları tespit etmek de mümkün değildir. Bu, Platon'un temel ayırım yapma yoludur. O aynı olana bakarak aynı olmayanları görmeye çalışır. Böylece bölme işleminde farklı olanı aynının içinde ayırır. Deleuze'e göre;

Bu bölme bir 'genelleştirmenin' tersi, bir spesifikleştirmeye ilişkin bir adım değildir. Söz konusu olan kesinlikle bir tür belirleme yöntemi değil, seçme yöntemidir. Mesele belirli bir cinsi tanımlı türlere bölmek değil, karışık bir türü saf soylara bölmek veya saf olmayan bir maddeden yola çıkarak saf bir soy seçmektir. Fark türler arasında, cinsin iki belirlenimi arasında değil, bütünüyle tek bir tarafta, seçilen soyun içerisinde. Bölme yönteminin anlamı ve amacı rakipler arasında seçim yapılması, taliplerin sınavdan geçirilmesidir (Deleuze, 2017: 94).

Deleuze'e göre bölme yönteminin böylesi bir seçimi dayatması aslında 'aynı olanın dışında kalanların saf dışı edilmesi' meselesidir. "Dolayısıyla, fark seçimine yapılan vurgu, Aristotelesçi bir soruya yanıtır: Fark, şeyleri daha küçük karşıtlıklara ve daha küçük çelişkilere bölme meselesi değil midir? Deleuze tarafından yorumlandığı şekliyle Platoncu cevap, farkın karşıtlıklar ve ayrımlara ilgili değil seçimle ilgili olduğudur. Bu, bölmenin 'Bu şeyler arasında nasıl bir fark var' sorusuna göre değil 'Hangisi en iyisidir' sorusuna göre işlediği anlamına gelir" (James, 2005: 80). Platoncu yapıda mesele farkın bulunması değil, en iyiyi seçme meselesidir: İdeal aşık nedir? İdeal devlet adamı nedir?

Platon özellikle Sofist diyalogunda aynılık ve fark kavramlarını diyalektik bölme yöntemini kullanarak tanımlamaya çalışırken yöntem ve kavramsal tanımlama bakımından amacına ulaşacağı yararlı bir örnek bulmak ister. Böylelikle hem fark kavramını tanımlamaya yarayan özelliklerin çokluğundan hem de büyük bir konu olmasından geri kalmaması için "oltayla balık tutma" örneğinden yola çıkar³ (Platon, 2014: 218e). Oltacıyı bir sanat adamı olarak belirler, bu bağlamda sanatı ve avcılıkla ilgili olan sanatı kendi bölümleri içinde ayırmaya başlar.

³ Platon'a göre bölme işlemi, (oltayla balık tutma tanımına ulaşmak örneğinde olduğu gibi) temsil alanı oluşturulurken nesnenin sınırlarını belirleyen her şeyin nesnenin dışında tutulduğu bir tür

Bir bütün olarak sanata bakıldığında onun önce ikiye ayrıldığı görüldü. Yarımardan biri elde etme sanatıydı. Bunun yarısı zorbaca elde etme sanatı, zorbaca elde etmenin yarısı avcılık, avcılığın yarısı hayvan avı, hayvan avının yarısı su hayvanı, su hayvanı avının yarısı da genellikle balık tutma idi. Balık tutma da yeniden ikiye ayrıldı. Bunlardan biri yaralayarak yakalama avı ve bunun da yarısı çengelli olta balıkçılığıydı. Ama bu da iki türde yapılıyordu. Bunlardan birinde kamış, aşağıdan yukarıya doğru çekiliyordu. Adını ona uyan bu davranıştan alan, bizim asıl aradığımız av türü budur ve olta ile balık avcılığı olarak adlandırılır (Platon, 2014: 221b).

Bu bölümlerde Platon her bir bölümlere ya da ayırma içinde farklı olanı bulmaya çalışır. Bütün bunları bulmaya çalışırken en temelde öncelikle 'sanat' ardından 'avcılık' denen şeye bakar. Dolayısıyla Platon'da soru 'aynıda farklı olanın ne olduğu'dur. Platon farklı olanı sınıflandırmak için kendine bir aynılık merkezi alır. Nitekim cümlesine "bir bütün olarak sanata bakıldığında" (Platon, 2014: 221b) diye başlar. Platon diyalektiğindeki bölme işlemi farklılaşarak devam eden bir türleşme değildir. Aynı olmayanın saf dışı edildiği ve bu yolla saf olana ya da bir olana -ideaya- ulaşma aracıdır. Deleuze'e göre,

Platoncu bölmenin çıkış noktası aynı şekilde bir cins veya tür olabilir ama bu cins veya bu büyük tür farklılaşmamış bir mantıksal içerik, farka kayıtsız bir malzeme, bir karışım, saf bir soy olarak idea'yı açığa çıkarmak için yok edilmesi gerekeni temsil eden belirsiz bir çokluk olarak ortaya konur (Deleuze, 2017: 94).

Platon Sofist'te aynılık ve fark kavramını diyalektik bölme yöntemiyle ortaya koymaya çalışırken 'Sofist'in tanımına da ulaşmak ister⁴. Aynı yöntemle *Devlet*

'seçme'ye işaret eder. Aristoteles'te ise bölme işlemi henüz Platon'da sahip olmadığı bir işlevi, 'türleri ayırma' işlevini yerine getirir. Aristoteles'e göre Platon'un bölme yöntemi orta terim eksik olduğu için dolayımından da yoksundur. "Aristoteles bölmeyi belli türler altında araştırılan şeyleri sınıflandırmak için bir cinsi karşı türlere bölme aracı -bu nedenle balıkçılık sanatını sürekli tanımlama süreci- olarak algılar. O, Platon'daki bu bölmenin kötü ve gayrimeşru bir kıyas olduğuna haklı olarak itiraz eder, çünkü o, örneğin balık tutmanın yakalama sanatına ve yakalama edimine vs. ait olduğu sonucuna yol açan bir 'Neden' (orta terim olarak hizmet edebilecek bir kavram özdeşliğinden)'den yoksundur" (Smith, 2020: 35). Bu nedenle Aristoteles, Platoncu bölme yönteminin akıl yürütmeden yoksun olduğunu düşünür. Deleuze de Platon'un bölme işleminin 'dolayım' olmaksızın yani orta terim işlevi görme yetisine sahip bir kavramın özdeşliği olmadan işlediğini düşünür. Fakat Deleuze'e göre Aristoteles'in "[Platon'da] yeterli akıl yürütmeden yoksun olmasından kaynaklanan bu olgunlaşmamışlık olarak gördüğü şey, aslında Platonizmin yıkıcı 'sırrı' yani tam da Platonik farkın temeli ve Diyonizyak dürtünün son kalıntısıdır" (Flaxman, 2012: 27).

⁴ Flaxman'a göre Platon'un Sofist diyalogu, bütün diyaloglar içinde en 'tekinsiz' olanıdır. Sofist diyalogunda filozof artık gerçek 'miş gibi' yaparı, gerçek kökeni kutsamaz, sahte 'miş gibi' yaparı bulmaya çalışır. Bu diyalogda "Sofist, söz konusu görevin ters çevrilmiş olması hasebiyle sapkıncı; hakikatin seçilmesinin yerini hakiki olmayanın peşine düşülmesi, sofistin avlanması almıştır"

Adami'nın (Platon, 1962) ilk satırlarında devlet adamının kim olduğunu tanımlamak için bilgileri yine bölümlere ayırır. Bu ayırma yöntemiyle *Devlet Adami'nın* giriş bölümünde tüm bilgileri ikiye ayırır. Ayırma yönteminde Platon, "bölümlerden bir yarısını bırakıp diğerini bölmeye, sonra o bütün yarıyı ikiye bölmeye devam eder" (Platon, 1962: 261c). Bu, Deleuze'un Platon'un bölme işlemini iki cinsin arasındaki farka göre değil, bütünüyle 'tek bir tarafta', 'seçerek' yaptığını iddia ettiği eleştirisidir. Deleuze'e göre Platon bölme yönteminde tek bir tarafı seçerek orada saf soya ulaşmaya çalışmaktadır. Nitekim bölümlenme sonrasında devlet adamı, saf cinsle ilgilenen kişi olur. "Saf (melez olmayan) cinsleri (don't cross breeds) gütmeye sanatı, fakat bunun tek olası alt bölümü, insanları gütmeye sanatıdır ve en sonunda aradığımız şey hem krallık hem de devlet adamlığı olarak adlandırılan tek sanattır" (Platon, 1962: 267c).

Deleuze, Platon'un tek bir tarafı seçerek bölmeye devam etmesini ve farka kayıtsız kalmasını, aynı üzerinden 'bir' olana ulaşma çabası olarak yorumlar. Platoncu bölme işleminde saf soyun -ideanın- ortaya çıkması için bölümlenmenin diğer kısmında kalanlar yok edilmektedir. Bu anlamda "[B]ölmenin amacı hiç de bir cinsi türlere bölmek değil, daha derinlemesine soyları seçmektir: talipleri ayırt etmek, saf olanı saf olmayandan, sahici olanı olmayandan ayırmak[tır] (...) Bölmenin özü enlemesine, bir cinsin türlerinin belirleniminde değil, derinlemesine soyun seçilmesinde ortaya çıkar" (Deleuze, 2020: 280). Böylesi bir bölme işlemi Deleuze açısından farkın bire indirgenmesi, çokluğun yok edilmesi anlamına gelir; "bölme logosun hakiki birliğidir" (Deleuze, 2017: 96).

Farkın bire indirgenmesi ya da farkın aynı üzerinden belirlenmesinin bir diğer örneği *Menon* (2014) diyalogunda da bulunabilir. Sokrates Menon'a "erdem nedir" diye sorar. Menon, erdemi diyalektik bölme işlemine tabi tutar ve Sokrates'e erdemin ne olduğunu, kadının erdemi ve erkeğin erdemi diye ayırım yaparak anlatır.

(Flaxman, 2012: 33). Zira Platon'a göre sofist, filozofun kötü bir kopyasıdır; gerçek 'miş gibi' yapan bile değil, sahte 'miş gibi' yapan kötü bir kopyadır.

Hatta "her çeşit eylem için, her yaş için, bizim her birimiz için ayrı ayrı birer erdem vardır" der (Platon, 2014: 72a). Sokrates ısrarla döner ve "ben tek bir erdem ararken sen bir arı sürüsü kadar erdemle karşıma çıkıyorsun" diyerek "ben sana bir arının özünün ne olduğunu soruyorum sense bana çeşit çeşit arılar vardır diye cevap veriyorsun" der (Platon, 2014: 72a-b). Sokrates'in aslında burada Menon'dan istediği erdemleri erdem yapan şeyler, bütün erdemlerdeki aynıdır.

Deleuze'e göre Platon'un farkı bir'le ilişkilendirdiği yer burasıdır. *Menon* diyalogu bize Platon'un merkezinin özdeşlik diğer bir deyişle aynılık olduğunu gösterir. Platon'un büyük türü -erdemine ne olduğunun cevabı- Deleuze için farka kayıtsız, farklılaşmamış bir içeriktir. Yine *Şölen* (2018) diyalogunda Platon varlıkları erkek ve dişi olarak, sevgiyi göksel ve aşağılık sevgi olarak ikiye böler. Platon'un buradaki büyük türü -göksel sevgi- birlik ve bütünlük temsilinde kendini gösterir. Zira burada sevgi bir birlik ve bütünlük olarak tanımlanır. Platon'un aşkı konu ettiği bu diyalogda "sevdiğine kavuşmak, onda erimek, iki ayrı varlıkken bir tek olmak" anlamı taşır. Sevgi, "yaradılışımızdaki bütünlüğü arzulamak ve aramaktır" (Platon, 2018: 192e). Bu anlamda Platon *Şölen*'de benzer'in benzer olana sevgisini arar. Fakat benzer'in benzerine duyduğu sevgiyi ararken benzer'in başkasına dönüştüğünü fark eder. Dolayısıyla onun arayıp bulamadığı benzerin -aynının-sevgisidir.

Platon, *Şölen*'de Herakleitos'un "birlik, kendi içinde ayrılan şeylerin uyuşmasıdır" fikrini de eleştirir. Ona göre "birlik içinde ayrı şeylerin kaldığını söylemek mantığa düpedüz aykırıdır" (Platon, 2018: 187b). Platon için iki ayrı şey, ayrı olmaya devam ederse orada uyuşma değil çatışma olur. Birlik; ayrı olmayı, farkı ortadan kaldırır. Nitekim Platon bir ses ahenk oluştururken, alçak ve yüksek ses 'ayrı' şey olmayı bırakırsa ancak uyum oluşturabilir der; "alçakla yüksek ayrı kalsalardı ahenk diye bir şey olmazdı" (Platon, 2018: 187b). Bu düşüncenin bir başka örneğini Platon *Phaidon*'da (2020) şöyle ifade eder:

Uzunluk, karşıtı olan kısalık kendisine yaklaştığında ya kaçıp uzaklaşacak ya da kısalık geldiğinde kendisi yok olacaktır; ama kısalığı almak ya da kabul etmek suretiyle

olduğundan başka bir şey olmaya yanaşmayacaktır. İşte ben de böyleyim: Kısallığı aldığım ve kabul ettiğim halde hala neysem oyum, aynı kişiyim, yalnızca kısayım. Oysa içimdeki uzunluk uzun olduğu sürece kısa olmaya katlanamaz. Aynı şekilde içimizdeki kısallık da uzun olmaya asla razı gelmeyecektir. Karşıtlarından her biri için bu böyledir: Oldukları halde kalarak kendi karşıtlarına dönüşmeye ve kendi karşıtları olmaya yanaşmazlar, tersine karşıtlığıyla karşılaştıklarında ya geri çekilirler ya da yok olurlar (Platon, 2020: 102E-103).

Platon farklı olanı incelediğinde birbirine karşıt olanları, karşıt olanların da karşılaştıklarında yok olduklarını bulur. Özdeş olan olduğu haliyle olma halini sürdürerek karşıtına dönüşmek, başka bir şey olmak, içinde farkı taşımak istemez. Platon, *Philebos* (1975) diyalogunda da fark ve karşıtlık ilişkisine dair benzer bir akıl yürütme yapar ve şöyle der:

[Bir] renk sadece bir renk olması açısından diğerleriyle aynıdır, ancak hepimiz siyahın beyazdan sadece farklı olmadığını, aynı zamanda beyaza olabildiğince karşıt olduğunu biliriz. Aynı şey şekiller arasındaki ilişki için de geçerlidir: tür olarak hepsi birdir, ancak türün parçalarının diğer parçalara göre ilişkisine geldiğimizde bazıları birbirlerine olabildiğince karşıtken diğerleri sayısız farklılıklar gösterir (Platon, 1975: 12d/13a).

Platon'un çeşitli diyaloglarında görüldüğü üzere Herakleitos'un, 'fark'ı birliği meydana getiren bir uyum olarak anladığı ve olumladığı, Platon'un ise 'fark'ı karşıtlık ilişkisi içinde düşündüğü ve olumsuzladığı söylenebilir.

Platon, farkı gerçekten bir olumsuzlama olarak mı görmektedir? Bu soru Platon'un farkı bir olumsuzlama olarak tartıştığı Sofist'teki yaklaşımını yeniden değerlendirmemizi gerektirir. Deleuze'e göre farkın bir olumsuzlama olarak tartışıldığı Sofist diyalogunda Platon, Parmenides eleştirisiyle bu düşüncesini ön plana çıkarır. Sofist'in temel tartışma konularından biri Platon'un Parmenides eleştirisidir. Parmenides varlığın bir olduğunu söylerken, varolmayanın olmadığını ve varolmayanın düşünce konusu dahi edilemeyeceğini savunur. Platon, Parmenides'in yokluğun bilinemez olacağı yönündeki eleştirisinden yola çıkarak Sofist'te varolmayan üzerine bir tartışma başlatır (Platon, 1921: 237a). Bu tartışma aynı zamanda hareket, dinginlik, varlık, aynılık ve farklılık olan beş büyük türün yani Platoncu kategorilerin de ortaya çıkmasını sağlar.

Oluş dünyasında hareket ve dinginlik her ikisi de vardır. Hareket ve dinginlik Platon'a göre tümüyle karşıtlıktır (Platon, 1921: 250a). Fakat her ikisi de varolmaları bakımından aynıdır. O halde varlık, varolan her şeyin kendisinden pay aldığı ayrı bir türdür. Herakleitos'un düşündüğü gibi "varlık hareket ve dinginliğin bir arada bulunması/birleşimi değil, onlardan farklı, başka bir şeydir" (Platon, 1921: 250c). Hareket ve dinginlik birbirinden ayrı, kendileriyle özdeş türlerdir. Kendileriyle özdeş olmaları ve varlıktan pay almaları noktasında aynılıktan, birbirlerinden ayrı olmaları bakımından ayrılıktan pay alırlar. Bu bağlamda 'aynılık', şeylerin ortak bir özelliğe sahip olması, özdeşliği temin eden türdür. 'Ayrılık' ise son tür olarak başkalığı temsil eden türdür. "Ayrı daima başka ile ilgi içinde bulunur" (Platon, 2014: 255d).

Deleuze'e göre fark felsefesi açısından problemin özü, Platon'un varolanı ve varolmayanı nasıl tanımladığıyla ilgilidir. Düşüncelerimiz ve yargılarımız daha çok varlıkla ilişkili olduğundan, varlık hakkında konuşmak her zaman daha kolay görünürken yokluk hakkında konuşmak daha zordur. Oysa Platon'a göre yokluk hakkında düşünürken ya da yargıda bulunurken içinde bulunduğumuz durum, varlık hakkında konuşurken içinde bulunduğumuz durumdan çok da farklı değildir. Platon varolmayan üzerine düşünürken sırasıyla şu yolu takip eder: Öncelikle "bir şey söyleyen, zorunlu olarak herhangi 'bir'i söyler ... çünkü bir şey birlik'i gösterir ... bir şeyi söylemeyen zorunlu olarak genellikle hiçliği söylemek zorundadır" der (Platon, 2014: 237d/e). Varolmayanı dile getiren zorunlu olarak varolmayanı ifade eder. Dolayısıyla Platon için varolmayan ya da hiçlik bütün varolanlardan bağıni koparmış, yalnızca konuşmada kullanılan bir ifadeyi imlemez. Hiçliği dile getiren kişinin hiçliği ifade ederken zorunlu olarak bir şey söylemesi, hiçliğin düşünülürken dahi varlıkla ilişkisi içinde düşünüldüğü anlamını verir. Başka bir ifadeyle hiçlikten bahsettiğimizde ona dilde varlık veririz.

İkinci olarak Platon'a göre sayıların tümünü varolandan sayabiliriz. Varolanı da varolmayanı da sayı olmaksızın yalnızca düşünceyle kavramak olanaksızdır. Bu

anlamda 'varolmayan şeyler' demek ona bir çokluk, 'varolmayan şey' demek ise ona teklik atfetmek anlamına gelir. Varolmayana teklik ya da çokluk atfettiğimizde aslında ona varlık atfetmiş oluruz. Platon sayılar yoluyla varolmayanı varlıkla ilişki içine sokmak yine de uygun gelmiyorsa varolmayan bu defa, "kavranılamayan, ifade edilemeyen, dile getirilemeyen ve akıl dışı (irrational) bir şeydir" (Platon, 1921: 238c) der. Platon bu tanımda -varolmayana "dır" eklenmesiyle- onun bir 'birlik' olarak ifade edildiğini yineler. Varolmayana böylesi bir birlik atfedilmesi onun yine dil aracılığıyla var edilmesi anlamını da beraberinde getirir. Dolayısıyla Platon varolmayan hakkında diyalektik söz sanatını da kullanarak "varolmayanın bir bakıma varolduğunu öte yandan varolanın da bir bakıma varolmadığını şiddetle iddia etmek zorundayım" der (Platon, 1921: 241d).

Dolayısıyla Deleuze'e göre Platon varlık-olmama halini 'başkada bulunma', 'başka olma' hali olarak tanımlar. Platon varolmayanı 'fark' üzerinden tanımlayarak "varolan, başka bir şey olduğu yerde, bizce var değildir. Çünkü bu, varolmamakla, gerçi kendi başına bir'dir, ama varolmayan bağlamında sayısız başka'da bulunur" der (Platon, 2014: 257a). Varolmayan mutlak anlamda varolmayan değil, bir şeyin olmaması anlamında-aynının başkası olduğu durumda varolmayandır. Varolmayan şey; olanın 'fark'ı, varolandan başka bir şeydir. Deleuze'e göre Platon felsefesinde "varlık-olmayan olumsuzun varlığı değil, problematiğin varlığı, problemin ve sorunun varlığıdır. Fark olumsuz olan değil, tam tersine, Fark olan varlık-olmayandır" (Deleuze, 2017: 99).

Platon felsefesinde 'bir' olan aynı olandır, aynı olan da varolandır; 'çokluk' (başkalık) ayrı (farklı) olandır, ayrı olan varolmayandır. Varolmayan ya da yokluk, varlığın başka oluşu demektir. Varolmayan "varolan'ın karşıtını değil, yalnızca varolan'dan ayrı/başka (other) olduğunu" gösterir (Platon, 1921: 258a). Bu anlamda fark, olanın olmadığı durumdur. Örneğin 'güzel' en genel cinstir. 'Güzel olmayan' ise cins değildir; çünkü varolanla ilişkisi bakımından vardır. 'Güzel olmayan' (varolmayan), 'güzel' (varolan) üzerinden belirlenir. Başka bir ifadeyle

'güzel olmayan', 'güzel olan' kadar (güzele bağlı bir biçimde/güzel olanla ilişkisi olması bakımından) varlık alanına sahiptir. Burada varolanın yeniden özdeşlik üzerinden belirlendiği görülür. Varolmayanı oluşturan kavram ise 'ayrılık'tır. Platon bu düşüncesini şu cümlelerle özetler: "varlığa karşıt olan ayrılık'ın her bir parçasının aslında tam olarak varolmayan olduğunu söylemeye cesaret ettik" (Platon, 1921: 258e). Bu bağlamda varolmayan varlığın karşıtı değil onun ayrılığıdır, 'fark' da her zaman aynıya tabidir.

Platon, Sofist'te öncelikle Parmenides eleştirisi üzerinden varolmayana ilişkin böylesi bir tartışma yürüttükten sonra varlığın 'ne olduğunu' yine aynılık üzerinden tanımlar. Burada varlığı, 'oluş'tan ayırır ve gerçek varolanın -ideanın- ne olduğunu ortaya koyar. Ona göre algılarımız aracılığıyla 'oluş'la, ruh (düşünce) aracılığıyla da gerçek varolanla ilişki içinde oluruz. Oluş değişir, gerçek varolan ise aynı kalır. Platon'a göre "gerçek varolan hiçbir zaman değişmeyen ve her zaman aynı kalandır, oysa oluş farklı zamanlarda farklı olandır" (Platon, 1921: 248a). Deleuze için burada dikkati çeken ilk unsur varlığın aynılık üzerinden tanımlanması ve bu tanımın hiyerarşik bir düşünce biçimini tesis etmesidir. Varlık aynılık üzerinden tanımlanır; zira varlık her zaman kendi kendisiyle aynı kalan/özdeş olandır. Platon düşüncesi adaletin adil olmaktan, cesaretin cesur olmaktan başka bir şey olmadığı anlamda varlığı Aynı olan üzerinden tanımlar. Bu bağlamda "Aynı, eski bir felsefi kategoridir; Platon'un Sofist'inde, Varlığın ikircil bir bölünmesine götüren 'en üst beş tür'den biridir" (Badiou, 2019: 101). Oysa Deleuze böylesi bir 'aynı' tanımından kaçınarak ancak kaos ya da mutlak fark olumlandığı sürece aynının varolabileceğini düşünür.

Platon'a göre kendisiyle her zaman aynı-özdeş kalan varlık 'gerçek' varlıktır, oluşun içinde sürekli değişen ise gerçek varlıktan pay alan kopyalardır. Çeşitli formlar vardır ve başka şeyler bu formlardan pay almak suretiyle vardır. Deleuze'e göre hiyerarşik bir düşünce biçimi tam da bu noktada ortaya çıkar: Deleuze için "pay sahibi olmak, sonradan sahip olmak, ikincil olarak sahip olmak demektir. Birincil olarak sahip olan, İdea'nın temel olarak tayinidir" (Deleuze, 2017: 96-97). Deleuze'e

göre Platoncu felsefe "adaletten başka adil olan yoktur der; adil dediklerimize gelince, bunlar adil olma niteliğine ikincil veya üçüncül veya dördüncül olarak sahiptir... veya simulakrum olarak" (Deleuze, 2017: 96). Dolayısıyla yalnızca adaletin adil olduğu söz konusuysa burada ilk elden sahip olan ideanın temel olduğu belirtilir.⁵ "[S]adece İdea 'şeyin kendisidir', 'kendisiyle-özdeştir' (the auto kath'auto)" (Smith, 2020: 38).

Şeyin kendisi, kendisiyle özdeş olmayı imleyen 'temel olarak idea' sahip olduklarını talipliye (ikincil bir biçimde) vererek paylaşır. Bu, Platoncu katılım sorunudur. "[K]atılmak, bir şeyin parçası olmaktır; ancak aynı zamanda taklit etmektir" (Beistegui, 2010: 31). İdeanın niteliğine ikincil, üçüncül olarak sahip olanlar (katılanlar), saf ideanın-kendinde ideanın, yalnızca taliplileri ya da sahte hak iddia edenleridir. Talipler ya da sahte hak iddia edenler yalnızca saf ideadan pay aldıkları nitelik üzerinde hak iddia edebilirler. Bu nedenle de talipler ya da sahte hak iddia edenler, ideaların aksine daima olduklarından başka şeyleri imler. Platon'un saf ideası ve ikincil, üçüncül, dördüncül olarak pay alan taliplileri ya da sahte hak iddia edenleri "aynı" üzerinden belirlenen hiyerarşik bir varolanlar zinciri oluşturur.

3. İdea ve Simulakra

Deleuze'ün fark felsefesi Batı düşünce tarihinde ele alınan temsil biçimlerine yönelik bir eleştiri sunarken bu düşünce biçiminin ortaya koyduğu kavrayışı değerlendiren bir yaklaşım da içerir. "Batı düşüncesine nüfuz eden dogmalara örnek olarak Deleuze, Platon'un diyaloglarını gösterir, ancak hedef aldığı tüm filozofların (Descartes, Kant ve Hegel dahil) düşünceyi tanınmaz hale getiren ve sağduyuyu aşan

⁵ 'Temel', öz olarak orijinal, üstün özdeşlik anlamını ihtiva eden ideanın aynılığıdır. Talipli ise temel idea üzerine modellenen, temele benzerliğiyle varolan ya da onu taklit edendir. Deleuze burada iki benzerliğin karşılaştırmasını da yapar: "Orijinal özdeşliğin örnek bir benzerliği (similitude) ve benzer kopyaların aşağı yukarı taklitçi ya da 'mimetik' benzerliği" (Smith, 2020: 39). Deleuze'ün, Platon'un farklılıkları aynılık ve benzerlik şartlarına tabi kılarak yorumlamasının temelinde iki benzerliğin bu karşılaştırması vardır. Deleuze'e göre talipli, orijinal özdeşliğin örnek bir benzerliğini temsil ederken Farklılık, benzer kopyanın aşağı yukarı taklitçi ya da mimetik benzerliğidir.

olumlu içgörüler de sağladığını savunur" (Colebrook, 2002: 4). Platon'un diyalogları doğru ve yanlış, model ve imge, sahte ve talipli arasında bir tür karşıtlık kurarak zaten farklılaşmış varlıkların basit bir şekilde tanınmasını sağlayan bir düşünce biçimi sunar. Platon fark kavramını reddetmez. Deleuze, Platon'un fark kavramını aynı/özdeş olan üzerinden tanımladığını, farkı aynıya tabi kılarak farkı bir olumsuzlama olarak belirlediğini ifade eder.

Nitekim Platon'a göre varolmayan (yokluk), varlığın karşıtı ya da varolmayan değil, sadece varolandan farkı imler. Platon için, varlığın olumsuzu ya da değilmesi farktır. Bunun nedeni ise olumsuz yüklemlemenin, yüklemden ayrı bir şeyi göstermesidir. (Varolmayan varolandan, güzel olmayan güzel olandan ayrı bir şeyi gösterir). Benzer biçimde varolan ve varolmayan arasındaki ilişki hareket/dinginlik, sıcak/soğuk, olumlu/olumsuz kavram çiftleri arasında da düşünülebilir. Bu tür kavramlar da birbirlerinin karşıtı değil, birbirlerinin ayrımıdır. Platon'a göre varolmayanın ya da olumsuzun görece bir varlığı vardır. Dolayısıyla varolmayan ya da yokluk, varlığın karşıtı değil, yalın biçimde farklılığını temsil eder. Ayrı olan (fark) varolana her zaman kendi payına düşene katılması sayesinde vardır. Fakat fark varolandan ayrı olduğu için apaçık zorunlulukla var değildir. Bu düşünce, varolanla ayrı(fark) arasında kökten bir ayrım olduğunu ortaya koyar.

Deleuze, Platon'u farkı salt kendi anlamı içinde düşünmemesinden dolayı eleştirir. "Gerçekten de Deleuze'un kendi felsefesinin başlangıç noktası ve ölçüsü, gerçek fark, 'kendinde' fark pahasına her şeyi kapsayan bir düşünce imgesi dayanmaktan sorumlu tuttuğu, günümüze değin varlığını sürdüren Platonik mirasın reddidir. Aslında, Deleuze Platon'u felsefeye bir tür aşkınlık ve bir temsil rejimi sunmakla suçlar" (Flaxman, 2012: 20). Platon'la birlikte inşa edilen aşkınlık ve temsil rejiminin zemini ise idealar sistemidir. Zira Platon'a göre idealar asıl, orijinal olandır, diğer varolan her şey ideaya katılması/ideadan pay alması ölçüsünde kopyalardır. "Model, kopya, benzerlik fikirleri beraberinde aşkınlığı taşır. Model, üstün aşkındır, kopya ise aşağı varolandır. Kopya, değerini yalnızca modele

benzemesiyle alır" (May, 2005: 49). Deleuze, -idealar sisteminde olduğu gibi- simülakraların varsayılan modele eşit olmadığını altını çizerek varlığın kendisinde simülakraların arketipinin olduğu böylesi bir hiyerarşiyi reddeder.

Deleuze'e göre felsefe tarihinde aşkınlık ve temsilcilik kavramları farklı şekillerde ele alınmış olsa da bu kavramlara asıl anlamlarını Platon'un verir. "Platon bu İdea kavramıyla bizzat içkinlik alanı içerisinde yer alan ve kullanılabilen bir aşkınlık türü keşfetmiştir" (Smith, 2020: 35). İdea kavramıyla birlikte içkinlik artık yalnızca aşkın olana mahsus -ideaya içkin- hale gelir. Bu dünyadaki her şey zaten ideaya bağlı olduğundan kendinde ikincidir; yani zorunlu olarak bir 'yeniden sunma'dır. Deleuze "Platonculuğun aşkınlığa olan ilgisini ve özdeşlik ilkesine olan güvenini reddeder. Deleuze için, 'Platoncuğa karşı her türlü tepki, içkinliğin, bir aşkının geri dönüşünü yasaklayan saflığı ve kapsamı içinde yeniden kurulmasıdır" (Smith, 2020: 53). Böylesi bir içkinlik alanının kurulması fark kavramının da içkin bir idea olarak ele alınmasını gerektirir. "Deleuze Platoncu şemayı (Demiurgos'un kaotik bir maddeyi Formların suretinde şekillendirdiğini) reddediyorsa, bu, zaten 'belirli', hatta 'yapılandırılmış' olan, ancak her zaman ve her yerde, kendilerini içinde temellendirmesi gereken biçimlere ve yapılara benzemeyen bir biçimde olan bir temelsizlik adıdır" (Clark, 2002: 60).

Deleuze'ün Platon felsefesinde özdeşlik ve olumsuzlama üzerinden ele alınan fark kavramını eleştirmesinin bir diğer nedeni idea ve kopya arasındaki hiyerarşik ayrıma dayanır. Bu ayrım 'gerçek olan' idea ve 'gerçek olmayan' kopya, simülakra arasındaki ayrımdır. Platon'un gerçek idea ile gerçek olmayan kopya arasında ayrım yapmasına olanak sağlayan diyalektik seçme işleminde "Söz konusu olan, farkı belirlemektir. 'Şey'in kendisini imgelerinden, asıl olanı kopyadan, modeli simülakrtan ayırmak[tır]" (Deleuze, 2020: 279). Bundan dolayı Deleuze idealar teorisinin amacını bir seçme, eleme isteği olarak okur. Bu seçme işlemi, özdeşlik ve olumsuzlama üzerinden farkı belirleme meselesidir. "Deleuze'e göre Platon, şeyler ve onların simülakraları arasında -örneğin Sokrates (gerçek filozof) ile Sofistler

(simulakr taklitleri) arasında- bir ayırım veya 'seçme' ölçütü sağlamak için İdealar kavramını yaratmıştır" (Smith, 2012: 106). Ona göre Platon felsefesi ancak bölme yöntemine odaklanıldığında gerçekten ortaya çıkabilir. Bölme işleminde "amaç kavramın türlere ayrılması değil, İdeanın sahiciliğinin gösterilmesi, türün belirlenimi değil soyun seçilmesidir" (Deleuze, 2020: 281). Platon'da ideanın sahiciliğinin gösterilmesi ve soyun seçilmesi işlevini üstlenen bölme yöntemi türlerin belirlenmesinden ziyade diyalektik aracılığıyla rakipler ve taliplerin belirlenmesine odaklanır.

Böylesi bir bölme yöntemi -Aristoteles'te olduğu gibi- türleri cinslere ayırmakla ilgili değil, farklılaştırılmamış ve saf olmayandan saf olanı bulmakla ilgilidir. Başka bir ifadeyle Platon'un idealar teorisinin motivasyonu doğru ve yanlış imgeler, kopya ve simulakrum, saf olan ve olmayan arasındaki seçme sonrasında özlerin dünyasına ulaşma amacı taşır. "İdea, meşru talipleri doğrulamak ve gayrimeşruları reddetmek, doğruyu yanlıştan ve saf olanı saf olmayandan ayırt ederek söz konusu rakipleri tasnif etmek ve iddialarının sağlam temelli oluşunu yargılamak için bir kriter olarak kullanılır" (Smith, 2020: 35).

İdealar teorisini hiyerarşik bir düşünce biçimi tesis etmeyi amaçlayan bir tür seçme ve eleme isteği olarak okuyan Deleuze'e göre "Platonculuğu tersyüz etmek şu anlama gelir: orijinalin kopya üzerindeki, modelin imge üzerindeki üstünlüğünü reddetmek. Simulakranın ve yansımaların saltanatını yüceltmek" (Deleuze, 2017: 101). Deleuze, ters yüz edilmiş Platonculukta artık her şeyin simulakralardan oluştuğunu ifade eder. Simulakra, içinde benzerliği ve özdeşliği taşımayan, aksine bir tür 'benzemezliği' içselleştiren ayrıklık ve fark üzerine inşa edilmiştir. İçselleştirilmiş fark ve kökensel ayrıklık/farklılık simulakranın doğasıdır.⁶ Deleuze için böylesi bir tersyüz etme türetilmiş bir olumlamayı köken olarak almaktır. "Zira Deleuze, simulakraların yükselişyle Platonculuğun ve evrenselin devrildiğini

⁶ Deleuze simukralarının tanımını yaparken *kopya* ve *simulakr* arasında da bir ayrıma gider. Ona göre kopya, ideal modele içsel olarak benzeyen/benzerlik taşıyan imgeyken simulakr benzemezlik üzerine inşa edilmiş/benzerlikten yoksun imgedir.

duyurduğunda, simüle edilen şey özdeşlikten, biçimlerin (formların) ve bireyselliklerin geçirimsiz sınırlamasından başka bir şey değildir" (Zourabichvili, 2012: 214).

Bu tanımları içinde simulakrum "artık kendisiyle özdeş nitelikler [the auto kath'hauto] içermesinden çok, saf bir fark kavramını oluşturacak yeni bir İdealar kavramına işaret eden içsel bir fark ya da 'ayrıklık' (disparateness) açısından tanımlanır" (Smith, 2020: 28). Deleuze yeni bir İdea⁷ kavramının saf bir içkinlik ve diferansiyel idealar anlayışını da beraberinde getirdiğini düşünür. İdealar teorisiyle içkinlik teması arasında bir ilişki kurmaya çalışan Deleuze, ideayı bir tekillikten diğerine sıçrama olasılığı yaratan bir nitelik olarak belirler. "Deleuze'ün Fark ve Tekrar'daki temel amaçlarından biri, İdeaların hem içkin hem de diferansiyel olarak kavrandığı yeni bir İdealar (diyalektik) teorisi sunmaktır" (Smith, 2012: 106). Deleuze'e göre düşünce ya da İdea, kavramın soyut durumundan değil, somut⁸ ve tekil durumundan hareket ettiğinde içkinlik söz konusu olur. Yeni idea anlayışı özdeşliğe değil saf fark kavramına dayanır, saf farkların çokluğudur, böyle bir idea aşkınlıktan ziyade simulakraya içkin olan bir idea anlayışındır. Dolayısıyla Deleuze,

⁷ "Deleuze ilk olarak Platon tarafından önerilen ve daha sonra Kant ve Hegel tarafından değiştirilen İdea kavramına atıfta bulunur. Platon, Kant ve Hegel İdealar teorisinin tarihteki üç büyük figürüdür; onlar için İdealar epistemolojik olduğu kadar ontolojiktir de" (Smith, 2012: 106). Smith'e göre idealar teorisini derin ve özlü bir biçimde değiştirdiği için Deleuze'ün adı da artık bu listeye eklenebilir.

⁸ Burada Badiou, Deleuze'un somut kavramını bir somutluk olarak almadığının altını çizer. "Bu hiçbir şekilde kavramın, somuta dair bir kavram olduğu anlamına gelmez; (var)olan her şey gibi, kavramın da, Varlığın kendini düşünce olarak açığa vurmaya için gereken yerel bir gücün kişisiz serpilmişlerini belirttiği anlamına gelir, ki Varlık bu açığa vurmaya kendi tek sesinin çoğul çekimleri (*declinaison*) bakımından duyurulmasını sağlayan somut durumlar aracılığıyla yapar" (Badiou, 2019: 35). Badiou'ya göre Deleuze felsefesinde "Mesele daima bir kavramın somut durumlarına işaret etmektir. Eğer somut bir durumdan hareketle başlamazsanız, kavramdan hareket edip onun kapsadığı çeşitliliğe gitme iddiasındasınızdır. Bunu yaparken İdea'nın Platoncu aşkınlığını yeniden kurarsınız ve Deleuze tarafından durmaksızın hatırlatılan ve çağdaş felsefenin ödevi 'Platonculuğu devirmektir' şeklinde ifade edilen Nietzscheci programa sadakatsizlik edersiniz. İçkinlik, düşüncenin çoktan başladığı yere, tekil bir durumun ve hareketin en yakınına yerleşmenizi gerektirir" (Badiou, 2019: 32-33).

simulakrum kavramını diferansiyel sistemleri belirlemek için kullanırken farkı, kendinde farklı olanla -kendinde fark aracılığıyla- ilişkilendirerek tanımlar.⁹

Deleuze'ün yeni idea kavramı idea ve simulakrum ilişkisini de belirler. Kendisi içkin olan yeni idea teorisi simulakrumla başlar. Söz konusu olan kendisinde önceden hiçbir özdeşlik ve içsel benzerlik bulundurmeyen simulakrumun temel bir 'ayrılık' ve 'farklılık' üzerine kurulması, bu ayrılığın ve farklılığın gücünü bizzat içselleştirilmiş farktan almasıdır. Platon felsefesinde bölmenin diğer tarafında/dışarıda bırakılan simulakrum, saf fark kavramı aracılığıyla içkin bir idea haline gelir. Deleuze'e göre saf fark kavramı aracılığıyla içkin bir hale gelen idea, deneyime ve şeylerin kendisine de içkin olur.

Fark üzerine inşa edilen simulakrumun modeli Aynı'nın değil, Başka'nın modelidir, Aynı'dan, benzerden kaçan oluş'tur. "Simulakrum bizzat farktan doğar; sözde benzerliği, yakından veya farklı bir perspektiften bakıldığında orijinalle hiçbir müşabehet taşımayan dış görünüşten ibarettir (...) Simulakrumun geleneksel manada yakalanması ve ayırt edilmesi mümkün değildir, çünkü o farkın ta kendisidir" (Flaxman, 2012: 36-37). Platoncu idealar sisteminin amacı ise Aynı'dan ve Başka'dan kaçan her tür oluşu Aynı'ya, benzere hapsetmektir. Başka bir deyişle Platoncu proje oluşu aynıya, benzere göre düzenleme isteğidir.

Bir bütün olarak Deleuze felsefesini düşündüğümüzde 'fark, çokluk ve oluş' kavramları varolmanın ne anlama geldiğini belirleyen ontolojik kavramlar olarak ortaya çıkar. "Bu terimlerin her biri Platon'a karşıt olarak tanımlanmıştır, çünkü Platoncu formların mükemmel ve ideal özdeşliğine farklı türden karşıtlıklar belirtirler. Fark, varolan herhangi bir şeyin birincil özelliğidir, çünkü gerçek varolan herhangi bir varlık, varolmadan önce varolan herhangi bir şeye göre yeni ve dolayısıyla farklı bir şey olmalıdır" (Due, 2007: 27). *Fark* varolan her şeyin birincil

⁹ Daniel W. Smith'e göre Deleuze'ün simulakrum kavramı Nietzsche'nin Platon okumalarına dayanır. "Simulakrum sorunu Deleuze'ün Platon okuması bağlamında, daha doğrusu Nietzsche'nin Platonculuğu okuması bağlamında ortaya çıkar" (Smith, 2020: 29).

özelliği olduğu için bütün özdeşliklerden önce gelir. Benzer şekilde *çokluk* da birliğe göre önceliklidir. Zira Deleuze'e göre birlik ancak çokluğun dağılmasından meydana gelir. Son olarak *oluş* kavramı, bir temsil ve ideal model içindeki nesnelerin karakteri olan durağanlığa göre önceliklidir. Deleuze'e göre böylesi bir öncelik ilişkisi gerçekliği nasıl adlandırdığımızı ve onu nasıl temsil ettiğimizi tanımlama işlevi gören bir öneme sahiptir.

Simulakranın ve yansımaların saltanatını yüceltmek, Deleuze için hiyerarşiyi ve özdeş olanı reddetmek anlamına gelir. Böylece varlığı özdeşlik düzeyinde düşünmeyi bıraktığımızda varlık, içinde yalnızca 'fark'ı dile getiren olacaktır, varlık bizzat 'fark'ın kendisi olacaktır. Deleuze göre "olan veya geri dönen, önceden varolan veya oluşmuş hiçbir özdeşliğe sahip değildir: şeyler kendilerini parçalayan farka ve bu farkın içerdiği ve içinden geçtikleri bütün farklara indirgenir" (Deleuze, 2017: 101). Deleuze'ün önermiş olduğu düşünce biçimi, felsefe tarihi boyunca özdeşliğe indirgenmiş bir varlık anlayışından, farka indirgenmiş bir varlık anlayışına geçmiştir. Varlığı özdeşlik düzeyinde düşünmekten vazgeçmek çokluğun dünyamıza içkin olduğunu ve farkın özdeşlikten daha derin bir anlam ihtiva ettiğini kabul etmeyi gerektirir. Böyle bir kabul Platon'dan beri düşünüldüğü üzere ontolojinin bir tür özdeşlik ontolojisi değil fark ontolojisi olabileceğini ifade edebilmektir. Zira bir fark ontolojisi "Orada olanın aynı eski şeyler olmadığı, sürekli bir yaratım süreci olduğu, varlığı bilinebilir olana indirgemeye çalışmayan, bunun yerine bilinemez olanı kavramak için düşünceyi genişletmeyi amaçlayan bir ontoloji olabilir" (May, 2005: 171). Deleuze ontolojiyi reddetmek yerine sürekli bir oluş ve yaratım sürecini içinde taşıyan, ayınının her zaman farkla birlikte geldiğine ve farkın özdeşlikten daha derin olduğuna vurgu yapan yeni bir ontoloji sunar.

Sonuç

Deleuze'e göre düşünce tarihinde temsil nesnesinin özdeşlik, karşıtlık, analogi ve benzerlik üzerinden belirlenmesi farkı bütünüyle aynıya/benzerliğe tabi tutar. Temsilin başta özdeşlik olmak üzere böylesi belirlenimlerle ifade edilmesi

farka olumsuz ve dolayımlanmış bir anlam yükler. Deleuze özdeşliğin olmadığı her bir durumun bir olumsuzlamaya ya da çelişkiye değil içinde en ez bir farkı taşıyan bir benzeşmeye işaret ettiğini ifade eder. Bu bağlamda farkın doğası benzeşmeyenlerin çoklukta dağılmasından oluşur. Farklının farkıyla bizzat fark yoluyla ilişkilendiği sistem simulakrumdur.

Deleuze'e göre farkı olumsuzlama ve dolayımlanmış olarak ele alan filozofların başında Platon gelir. Platon'un diyalektiği bir bölme yöntemi olarak kullanması farkı bire ve aynıya indirger. Ona göre Platon'un diyalektik bölme yöntemi iki cinsin arasındaki farka göre değil, bütünüyle tek tarafta saf soyun seçilmesine yöneliktir. Tek bir tarafı seçerek yapılan böylesi bir bölme işleminin temel özelliği farka kayıtsız kalarak aynı üzerinden bir ve saf olanın belirlenmesidir.

Deleuze'e göre Platon farkı salt kendi anlamı içinde düşünmeyerek onu varlığın değillemesi ya da olumsuzlaması olarak ele alır. Başka bir ifadeyle Deleuze'ün Platoncu fark kavramına eleştirisi olumsuzluğun eleştirisidir. Ona göre her olumsuzluk bir tür özdeşliği varsayar. Özdeşliği varsayan olumsuzluk düşüncede hareketi, yaratmayı ve oluşu yok eder. Düşünceyi harekete geçirmeyen ve oluşu durduran böylesi bir varsayım düşüncenin dogmatik imgesine işaret eder. Dolayısıyla Platoncu diyalektik bölme yöntemi ve özdeşliğe dayalı temsil anlayışı dogmatik bir düşüncenin sonucudur. Deleuze'un özdeşlik ve olumsuzlama temelinde kurulan Platoncu fark kavramını eleştirmesinin ardındaki neden bu düşüncenin aşkın ve hiyerarşik bir düşünme biçimini inşa etmesidir.

Deleuze'e göre fark felsefesi açısından problemin özü ontolojiyle ilgilidir. Felsefe tarihi boyunca bütün ontolojilerin özdeşliğe dayalı bir düşünce sistemi inşa ettiğini vurgulayan Deleuze, yaşadığımız çağın farka dayalı yeni bir ontolojiyi gerekli kıldığını ifade eder. Zira onun fark, oluş, tekrar, çokluk gibi kavramları varolmanın ne anlama geldiğini belirleyen ontolojik kavramlardır. Ontolojik olarak bütün özdeşliklerden önce gelen ve varolan her şeyin birincil özelliği ise farktır. Deleuze simulakraların yükselişiyle Platonculuğun ve Platonculuğun tesis ettiği

evrenselliğin çöktüğüne işaret ederken simüle edilenin aynının, özdeşliğin ve benzerliğin biçimleri olduğunu ifade eder. Simulakralar aynının ve özdeşliğin gücünü parçalar, geriye gerçek olan tek şey oluşun varlığı kalır.

Bununla birlikte araştırmanın sınırlarını aşmış olsa da Deleuze'ü fark felsefesi yapmaya iten en önemli nedenlerden birisinin siyasetle ilgili olduğunu buraya not düşmek gerekir. Onun farka bu kadar vurgu yapmasının nedeni temelinde özdeşleştiren, aynılaştıran siyasi bir sistemin tüm farklılığı tıkaması ve sistem içinde tüm kaçışları kapatmasıdır. Bütün farklılıkları kapatan siyasi erk böylelikle aynıya indirgenmiş bir birliği kurmaktadır. *Bin Yayla*'da Deleuze çokluğun başka türlü oluşlarla, doğa değiştiren kaçış ya da yersizyurtsuzlaştırma çizgilerini taşıyan dışarıyla tanımlandığını ifade eder (Deleuze, 2023, s. 19). Ona göre farka içkin bir çokluk, doğasını değiştirerek başkalaştığında kaçış ya da yersizyurtsuzlaşma çizgilerini oluşturur. Böylesi bir çokluk, yaşamdaki her bir ögenin durmaksın çeşitlenmesi, birbirlerine yakınlaşması ama çoğu zaman birbirinden uzaklaşması anlamına gelir. Deleuze fark düşüncesini çağı açısından değerlendirdiğinde, farklılaşmanın ortadan kalktığı, politik olarak biz ve ötekilerin, biz ve sahtelerin belirlediği siyasi bir ortamda farklı olan her şeyin başkası, öteki olduğu mükemmel olmayan bir kopya, bir simulakrum dünyası ortaya çıktığını ifade eder. Oysa siyasal zeminde farkı temele alan düşünce biçimleri, aynı olana geri dönen politik yaşamlardan ziyade, çok sayıda dönüştürülecek çokluklarla kaçış çizgilerini devreye sokacaktır. Aynıya indirgenmiş bir birliği kurma amacı taşımayan siyasi sistem, kendisini her yandan kuşatan çokluklara açıldığında bireyin ve toplumun yeğniliklerine gönderme yapan kendi gerçek adını edinmiş olacaktır.

Deleuze's Critique of Plato: "The Concept of Difference"

Summary

Dilek BARUTÇU

Dr.

Faculty of Humanities And Social Sciences, Philosophy Department, Mersin, TR

ORCID: 0009-0008-0361-7563

dilekbarutcu@hotmail.com

Introduction

In *Difference and Repetition*, Deleuze designates the concept of "difference" as his problematic and redefines it by situating it within its relation to "repetition." At the basis of Deleuze's determination of difference as a problematic field lies the crisis he perceives in the prevailing modes of thought of his time. According to Deleuze, the crisis of our age—or, in his words, "the spirit of our age" (Deleuze, 2017: 15)—has made it necessary to undertake a philosophy of difference. With his philosophy of difference, Deleuze seeks to confront certain concepts that have historically structured the forms of representation and recognition within the history of thought. His central problem is the reduction of the forms of representation and recognition to identity. For Deleuze, modern thought emerges precisely from the collapse and disappearance of this representational world based on identity (Deleuze, 2017: 15) In his view, thought should not rest upon a mistaken foundation—namely, identity—but rather upon pure difference.

Deleuze: Difference as Affirmation

To establish the concept of *difference* in the sense of *affirmation* is possible only through a concept of *repetition* that carries within itself difference and differentiation. "To repeat is to behave in a certain manner" (Deleuze, 2017: 19). Yet to repeat a certain behavior does not mean that one behavior is similar to another, nor that its outcomes can be generalized. For repetition, contrary to what is often thought, is neither generality nor resemblance. A repetition that contains difference is not repetition in the result but repetition in the cause. It is affirmative, because repetition that contains difference is dynamic, exceptional, singular, evolutionary. It is not unfolded and explained, but spiral and in need of interpretation. For these reasons, Deleuze calls the repetition of the same "bare repetition," while he names the repetition that brings difference "clothed repetition." The repetition that brings difference is masked, disguised, since it secretly carries difference within itself (Deleuze, 2017: 48).

According to Deleuze, every repetition that brings difference contains within itself a singularity, a uniqueness. Although one attempts to represent repetition under the similarity and generality of another, what repeats carries difference within itself as it repeats. Each repetition of difference disperses identity as a whole. For beings whose

identity has disintegrated, only one thing remains: the univocity of being, around which difference revolves.

Deleuze's Critique of Plato: The Method of Dialectical Division and the Concept of Difference

Deleuze considers that the fact that 'spirit of our age' forces us to philosophize on the concept of difference stems from Plato. In his view, "the task of modern philosophy has been defined by the reversal of Platonism" (Deleuze, 2017: 92). Deleuze first critiques the method Plato employs when addressing the concept of difference. The basis of his critique lies in the fact that Plato situates difference within the framework of the four elements of representation—identity, analogy, resemblance, and opposition—and thereby reduces difference to the same, to the one. By the very structure of his thought, "Platonism is its general negative foundation: [Platonism] exists only to legitimize the 'new' under the heading of Anti-Platonism" (Badiou, 2019: 145).

Deleuze first identifies that in Platonic dialectic, and in its choice of division as method, difference is reduced to the same and to the one. Plato introduces difference through the method of division within dialectic. According to Deleuze, Plato's method of division separates what is different within the same. Through such a process of division contained in the dialectical method, Plato looks to the same and separates the different elements within the same. For without first positing a concept of sameness, it would not be possible to identify what is different within the same. This constitutes Plato's fundamental way of making distinctions: he seeks to perceive the non-same by looking at the same. Thus, in the act of division, the different is separated within the same.

Ideas and Simulacra

Plato's dialogues establish a mode of thought that sets up oppositions between true and false, model and image, genuine and pretender, thereby enabling the simple recognition of already differentiated beings. Plato does not reject the concept of difference. Deleuze criticizes Plato for failing to think difference in its own right. "In fact, Deleuze accuses Plato of introducing into philosophy a kind of transcendence and a regime of representation" (Flaxman, 2012: 20). The ground of this transcendence and regime of representation constructed with Plato is the system of Ideas. For Plato, Ideas are the true, the original; everything else that exists is a copy insofar as it participates in or shares in the Idea. By emphasizing that simulacra—unlike in the system of Ideas—are not equal to a supposed model, Deleuze rejects such an hierarchy in which the archetype of simulacra would exist in being itself.

Deleuze thinks that a new concept of Idea also brings with itself a pure immanence and an understanding of differential Ideas. Seeking to establish a relationship between the theory of Ideas and the theme of immanence, Deleuze defines the Idea as a quality that creates the possibility of a leap from one singularity to another. The new (conceptualization) of the Idea is grounded not in identity but in pure difference; it is a multiplicity of pure differences. Such an Idea is not transcendent but rather an Idea immanent to the simulacrum. While using the concept of simulacrum to determine differential systems, Deleuze thus defines difference by relating it to that which is different in itself—through difference itself.

Conclusion

According to Deleuze, Plato fails to think difference in its own right, treating it instead as the negation of being. In other words, Deleuze's critique of the Platonic concept of difference is a critique of negation. For him, every negation presupposes identity. Negation that presupposes identity abolishes movement, creation, and becoming in thought. Such a presupposition, which neither sets thought in motion nor allows becoming, points to the dogmatic image of thought. Thus, the Platonic method of dialectical division and the representational framework grounded in identity are the outcome of a dogmatic mode of thinking. The reason behind Deleuze's critique of the Platonic concept of difference—constructed on the basis of identity and negation—is that it establishes a transcendent and hierarchical mode of thought.

KAYNAKÇA | REFERENCES

- Aristoteles. (2015). "*Metafizik*". (Çev. Y. G. Sev). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Badiou, A. (2019). "*Deleuze: Varlığın Uğultusu*". (Çev. M. Erşen). İstanbul: MonoKL yayınları.
- Beistegui, M. (2010). "*Immanence – Deleuze And Philosophy*". Edinburgh University Press.
- Boundas, C. V. (2006). "*What Difference does Deleuze's Difference make?*" İçinde "Deleuze and Philosophy (ss. 3-30)". Edited by Constantin V. Boundas, Edinburgh University Press.
- Clark, T. (2002). "*Deleuze and Structuralism - Towards a Geometry of Sufficient Reason*". İçinde "Deleuze and Philosophy The Difference Engineer (ss.58-72)". Edited by Keith Ansell Pearson, Taylor & Francis e-Library.
- Colebrook, (2002). "*Understanding Deleuze*". Allen & Unwin Publish.
- Deleuze, G. (2017). "Fark ve Tekrar". (Çev. B.Yalım, E. Koyuncu). İstanbul: Norgunk.
- Deleuze, G. (2020). "*Anlamın Mantiği*". (Çev. H. Yücefer). İstanbul: Norgunk.
- Deleuze, G. Guattari, F. (2023). "*Bin Yayla, Kapitalizm ve Şizofreni 2*". (Çev. E. Sünter). İstanbul: Norgunk.
- Deleuze, G. Guattari, F. "*Felsefe Nedir?*". (Çev. T. Ilgaz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Due, R. (2007). "*Deleuze*". Polity Press.
- Flaxman, G. (2012). "*Platon, İçinde Deleuze'ün Felsefi Mirası*" (ss.19-39"). (Çev. Ö. Karakaş). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Hardt, M. (2003). "*Gilles Deleuze: An Apprenticeship in Philosophy*". UCL Press.
- Hegel, G. W. F. (2010). "*The Science of Logic*" (Translated and Edited By G. Di Giovanni). McGill University. Cambridge University Press.
- Hegel, G. W. F. (2011). "*Tinin Fenomenolojisi*". (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.
- James, W. (2005). "*Gilles Deleuze's Difference and Repetition: a Critical Introduction and Guide*". Edinburgh University Press.
- May, T. (2005). "*Gilles Deleuze An Introduction*". Cambridge University Press

Plato, (1962). *"Statesman"*. The Loeb Classical Library.

Plato, (1921). *"Plato II, Sophist"*. The Loeb Classical Library.

Plato, (1975). *"Philebos"*. (Translated with Notes and Commentary by J. C. B. Gosling), Clarendon Press, Oxford.

Platon, (2014). *"Sofist"*. İçinde "Diyaloglar" (Çev. Ö. N. Soykan). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Platon, (2014). *"Menon"*. İçinde "Diyaloglar" (Çev. A. Cemgil). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Platon (2020). *"Phaidon"*. (Çev. N. Kalaycı). Ankara: Pharmakon Yayınları.

Platon (2018). *"Şölen-Dostluk"*. (Çev. S. Eyüboğlu, A. Erhat), İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Rajchman, (2013). *"Deleuze Bağlantıları"*. (Çev. B. Şannan). İstanbul: Bağlam.

Smith, D.W. (2012). *"Hegel: Deleuze, Hegel, and the Post-Kantian Tradition"*. İçinde "Essay on Deleuze (ss.59-71)". Edinburgh University Press.

Smith, D.W. (2012). *"Dialectics: Deleuze, Kant, and the Teory of Immanent Ideas"*. İçinde "Essay on Deleuze (ss.106-121)". Edinburgh University Press.

Smith, D.W. (2020). *"Simulakrum Kavramı: Deleuze ve Platonculuğun Tersine Çevrilmesi"*. İçinde "Gilles Deleuze ve Antik Felsefe" (ss.27-75). (Çev. S. E. Er). İstanbul: Çizgi.

Williams, J. (2005). *"Gilles Deleuze's Difference and Repetition: a Critical Introduction and Guide"*. Edinburgh University Press.

Zourabichvili, F. (2012). *"Deleuze: A Philosophy of The Event - together with The Vocabulary of Deleuze"*. (Translated by Kieran Aarons Edited by Gregg Lambert and Daniel W. Smith), Edinburgh University Press.